

Parasztságunk a társadalomban

írta: Takács József

Nem foglalkozom nyelvtudománnyal, így néni is kutatom, honnan eredt a *paraszt* elnevezés, amit ma némelyek bizonyos szentimentalizmusból helytelenítenek, mert a *paraszt* szó átvitt értelemben durva, faragatlan, műveletlen embert is jelent. Annyi bizonyos, hogy az Alföld parasztsága ma is a földműveléssel foglalkozó szegényebb sorsú embereket sorozza be a parasztok osztályába, legyen az máskülönben teljesen írástudatlan, vagy középiskolákat végzett egyén. Ez a besorozás logikus is, mert leegyszerűsíti a fogalom kifejezését. A ma már több rétegre tagozódott osztály valamikor csak két kategóriából állott: *telkes jobbágyokból* és *zsellérekből* s ezek gyűjtőneve volt a parasztság, vagyis az igazi nép. A régi táblabíró-világban minden nem nemes embert parasztnak neveztek. Sőt volt idő, amikor az egyházi hatóságok minden rendű és rangú világi, tehát nem egyházi személyt parasztnak tituláltak, miként írva vagyon: „és béhivatá az egyházi fejedelmeket és kik akkoron jelen valának, paraszti urakat”. Még érdekesebb az a még ma is élő tájszólás, amely a szelíd, kezes, nem idegenkedő embert vagy állatot nevezi parasztnak. Például a Jászországban hallottam ezt a kifejezést: „Ez a csikó olyan paraszt, hogy kezéből eszik az embernek”.

*

A parasztság eredete

visszanyúlik a népvándorlás után kialakult hűbérrendszerbe, vagyis keletkezésének előfeltétele a hűbériség volt. A kereszténység első évszázadainak eseménye volt ez a rettenetes, szomorú korszak, amelyet a népvándorlás korszakának jegyzett fel a történelem. Ekkor pusztult el teljesen az ókori kultúra. A városok elnéptelenedtek s ez magával hozta az ipari technikának, kereskedelemnek és forgalomnak a pusztulását is. Egész Európa visszaesett a *natúralközpontúságba*. A gazdasági újjászervezés évszázadaiban is még sokáig legfőbb életforrás a mezőgazdaság volt, amelyet a jobbágytelken lakó parasztság űzött. A parasztság egy része a háborúkban legyőzöttek utódai voltak. De a földesurak szabad parasztokat is telepítettek birtokaikra, ha nem volt elég rabszolgájuk a föld megműveléséhez. Ezekkel bizonyos szerződéses viszonyba kerültek. Csak később, a királyi (központi) hatalom gyarapodása következtében szabályozták a földesúr és jobbágy közötti jogviszonyt, amely azonban minden országban a nemes urak önkényének szolgáltatta ki a parasztságot, annak ellenére, hogy a királyi hatalom gyakran — természetesen dinasztikus és államérdekből — igyekezett a jobbágyosság sorsát javítani. Általában pedig tulajdont nem szerezhetett, a földesura belátása szerint testi és halálbüntetéssel sújtható volt, földesura engedélye nélkül szabadon nem költözhetett, házasságot nem köthetett, nem szerződhetett, nem végrendelkezhetett és nem örökölhetett.

E kötöttségek alól a földművelő parasztság az északi államokban szabadult föl először. Dániában már a 15. században nemcsak tulajdont, hanem jogokat is nyertek. Mint országos rend,

képviselőik által az országgyűlésen jelen lehettek és résztvettek a törvényhozás gyakorlásában. Svédországban ugyancsak évszázadokkal ezelőtt, még a rendiség megszűntetése előtt bevezették, hogy a parasztság mint külön rend képviseltette magát az országgyűlésen és jobbágyi járandóságait részben teljes tulajdonjoggal, részint pedig mint örökbérlők bírták. Az angol királyságban az 1679. és 1689. évi parlamenti végzemények értelmében a parasztság polgárjogot nyert, ettől kezdve részesévé lett a törvényhozó hatalomnak és jogilag a nemesi osztállyal egyenlő lett.

Jobbágyvédó uralkodók

Magyarországon a középkori jobbágyság helyzete nem volt sem jobb, sem rosszabb, mint más országokban. „A parasztság dolga könnyebb, vagy nehezebb volt, aszerint, amint a földesurak lelkülete, kénye és haszonvágya különböztek” — írja *Berzeviczy Gergely* 1804-ben latin nyelven megjelent gazdaságpolitikai tanulmányában.¹ Egyes felvilágosodottabb és szélesebb látókörű uralkodók — ha megvolt a hatalmuk is hozzá — igyekeztek védeni a parasztságot földesuraik zsarnokoskodása ellen. *PI. Zsigmond* király egyik törvénye elrendelte, hogy a jobbágyok a királyi uradalmakból a nemesekbe és a nemesi javakról a királyiakra szabadon költözködhetnek. Egy másik törvénye kimondja: „Elhatároztuk azt is, hogy a főpapok, főurak és nemesek a mi országunk táján zsákmányolást, rablásokat, véröntést és semmiféle más hatalmaskodást bármely osztályú és állapotú hű honlakosaink ellen elkövetni semmikép se merészkedjenek”. Az utána következő gyenge királyok alatt azonban a *Zsigmond* által adott összes jogok és kedvezmények elvesztek.

Mátyás király visszaállította a szabad költözködés jogát és visszaszorította a papi tizedet követelők önkényét. De már halála után nem akadt olyan erős utód, aki a hatalmas főurak önkényével szemben meg tudta volna védelmezni a parasztságot. Nem volt más menekvés számára, mint a fegyveres felkelés urai ellen. Amikor 1514-ben négy hónapig tartó elkeseredett küzdelem után az egyesült nemesi seregek leverték *Dózsa György* paraszthadseregét, az igazi kegyetlenkedés csak ezután kezdődött a lefegyverzett jobbágyokkal szemben. *Ulászló* király tiltó rendelete sem tudott gátat vetni a nemesség bosszúszomjának. S a még ebben az évben összehívott országgyűlésen meghozták az 1514. évi XIV-XV. törvénycikkeket, amelyek a lázadás büntetéséül örök szolgaságba vetették a magyar jobbágyságot. De már 1547-ben *I. Ferdinánd* egyik törvénycikkében az országgyűlési karok és rendek kijelentették, hogy „különböző régi és újabb világos jelek által nyilvánult a mindenható Isten bosszúálló haragja a nemzet azon súlyos bűne miatt, melynél a hajdan virágzó Magyarországnak úgylátszik semmi sem ártott inkább, mint a jobbágyok elnyomása, akiknek panaszos kiáltása szüntelen felszáll az Isten fczíne elé. Hogy eltávolíttassék tőlünk a mindenség alkotójának neheztelése, s jóakarata és kegyelme végre megnyeressék ezen lesújtott ország részére, különösen mivel öfelsége ezen dologgal

¹ *L. Gaal Jenő*: *Berzeviczy Gergely élete és művei*. Budapest, 1909. II. r. 125. oldal.

szemben jóságosan figyelmeztette hű alattvalóit, a karok és rendek elhatározzák, hogy a nyomorult jobbágyság a korábbi évek alatt bármily módon elvett jogai neki visszaadassanak és szabad legyen nekik ezentúl, ha a szigorúbb földesurak felsőbbsege és hatalma alatt élni nem akarnának, máshová költözni”.

Több ilyen irányú határozatot és törvényt hoztak ebben a korban és a következő évszázadokban is, de a valóság az, hogy a jobbágyság helyzete lényegében semmit sem javult. Közben újabb parasztlázadások törtek ki az ország különböző vidékein. 1569-ben a Szamosszögben, 1573-ban Szlavóniában, majd 1631-ben a Tisza vidékén. De még II. Rákóczi Ferenc szabadságharca is parasztlázadásként indult 1703-ban Esze Tamás vezérlete alatt s ennek állt élére röviddel a kitörés után Rákóczi és Bercsényi. A híres szatmári békekötés után néhány évtizedre, 1753-ban újra kigyúrtak a parasztlázadások tüzei Csongrád megyében, ahol a nép Rákóczit várta vissza s tőle remélte szabadulását. *Mária Terézia* jól felfogott államérből szeretett volna a jobbágyság helyzetén segíteni, de miután a rendek ellenállása miatt törvényhozási úton ezt nem tudta keresztül vinni, rendelettel állapította meg a jobbágyság szolgálmányának maximumát, hogy ezáltal megóvja őket a földesurak zsarolásaitól. A királynő ezt az elvet vallotta: „a juhot etetni kell, ha nyírni akarjak s az alattvalónak bizonyos jólétre kell emelkednie, hogy adót és katonát szolgáltatson”. De minthogy a hatósági hatalom teljesen a nemesség kezében volt s ő hajtotta végre az úrbéri rendeletet, ez az intézkedés nem hozta meg a jobbágyság sorsának javulását.

Csak II. József rendeletei hoztak ideiglenesen némi enyhülést a jobbágyság sorsában. Nemcsak a szabad költözködést állította vissza, hanem a jobbágyságot is formailag *eltörölte*. Eendeleiteinek végrehajtását nem a vármegyékre bízta, hanem saját tisztviselőire, akiket sokszor személyesen ellenőrzött. Ez azonban csak féltétekezés volt, mert lényegében meghagyta a régi jobbági jogviszonyt s a parasztot nem tette meg földjének szabad tulajdonosává a földesúr kárpótlásával. Csak 10 évig uralkodott ez a jobbágyvédő császár s halála után a jobbágyság ismét visszaesett régi állapotába.

A parasztság helyzete a felszabadulás előtt

A nagybirtokos nemesség soraiban is akadt egy széles gazdaságpolitikai látókörű és európai műveltségű férfiú, akit méltán nevezhetünk a tizenkilencedik század első felében megindult reformmozgalom úttörő apostolának. Ez a férfiú *Berzeviczy* Gergely (1763-1822) volt. Fiatal korában tanuló éveinek nagy részét Nyugat-Európában töltötte. Itthon állami hivatalt vállalt, de *Martinovics* és társai kivégzése után otthagyta hivatalát. Ezután mint gazdaságpolitikai igyekezett a magyar állapotok javításán közreműködni. Egyik legértékesebb munkája volt: „A parasztnak állapotáról és természetéről Magyarországon”, amelyet 1804-ben írt latin nyelven, de a cenzor nem járult hozzá, hogy kiadja. Egyik barátja azonban — *Máriássy* József —, szintén nemes ember, a szerző tudta nélkül, a saját költségén Lőcsén kinyomatta a cenzor engedélye nélkül, amiért eljárást is indítottak ellene és csak azért nem folytatták le a port, mert *Máriássy* közben egy baleset következtében meghalt.

Berzeviczy könyve Magyarország elmaradottságának okát a parasztság elnyomott és megvetett helyzetében jelöli meg. Szerinte a társadalomnak elsőrendű kötelessége a parasztság helyzetén javítani, szellemi színvonalát emelni. A népoktatás bevezetését sürgeti. Mert — írja —: „Lehetetlen, hogy rosszabb gazda legyen az, aki a mezei és gazdasági dolgok valamelyes elméleti ismereteit megszerezte, vagy rosszabb alattvaló legyen, aki a jog és kötelesség fogalmával bír. Sőt inkább az ilyent okokkal, indokokkal és érvekkel vezetni és elhatározására befolyást lehet gyakorolni, éspedig jobb eredménnyel, mint a lánccal vagy korbáccsal, melyekkel csak addig lehet dolgozni, ameddig elérnek. A tapasztalat is azt bizonyítja, hogy minden jobban megy ott, ahol műveltebb és eszesebb a paraszt... A polgári állapotban okvetlenül hasznosabb úgy az uralkodónak, valamint a földesúrnak az alkalmas, jómódú jobbágy, mint a nyomorult, durva és műveletlen.”

Berzeviczy csak erőteljes paraszt védelmet, a parasztság gazdasági, szociális és szellemi fölemelését követelte, de nem akarta teljes felszabadítását. És könyve mégis nagy felháborodást okozott a rendi társadalom körében. Még olyan kiváló elmék is, mint *Kazinczy* és *Berzsenyi*, elítélték érte. Kazinczy többek között ezt írta Berzsenyinek: „Megirtam Berzeviczynek, hogy egy meggyalázott nemzetet úgy festeni igazságtalanul, hogy irigyei nevéssék, gyűlöljék, szintúgy barbarus, mint a parasztot földesúri módon nyúzni.” Erre válaszolta Berzsenyi: „Berzeviczy balgatag és gonosz, nem méltó Kárpátus rabkenyerére, sem uraságod oktatására ...” De néhány évvel később más véleményen volt, mert így írt Kazinczynak: „Hát Berzeviczyvel mire mentél! Én akkor úgy szóltam, mint borzasbajuszú magyar, de azóta sokat elnyírtam bajuszomból: mit gondolsz, nem kell-e egészen lenyírnom!¹”

Pedig Berzeviczy minden túlzást kerülve, tárgyilagosan, de őszintén festette meg a magyar jobbágyság helyzetét. Az ő korabeli parasztság helyzetére vonatkozó alábbi adatokat a már említett könyvéből vesszük.²

Az egésztelkes jobbágnak van 24 hold szántóföldje, 12 kasza rétje és egy hold belsősége. A fél- és negyedtelkes jobbágnak aránylag kevesebb. A zsellérnek csak belső telke van. Mindegyiknek van legelője és ahol erdő van, ott faizási joga is. Van még italmérési joga is a helyi viszonyok szerint 6, illetve 3 hónapon át. Ezzel szemben állnak a kötelességek: Az egésztelkes jobbágy tartozik urának 52 igás vagy 104 kézi napszámot szolgálni, 1 rénes forint *házadat* fizetni, egy hosszú fuvart teljesíteni, egy öl fát összeállítani, 3 napot ura mellett vadászaton tölteni, 2 tyúkot, 2 kappant, 12 tojást, féloldal szalonnát, egy borjúnak harmincadrészét átadni, a pálinkafőzésért 2 rénes forintot fizetni és minden mezőgazdasági terménynek *kilencedrészét* beszolgáltatni. Ha ura vagy úrnője házasságot köt, 38 krajcárt kell fizetnie. Ha ura fogásba esik, a *váltásdíjat* a jobbágynak adják össze, ugyancsak okét terheli az *országgyűlési követek napidíja*, de ezek nem előre meghatározott terhek. Tartozik továbbá a római katolikus papságnak termése *tizedét* (dézsma) beszolgáltatni. Tartja a plébánost, az egyházfit, a jegyzőt, a mezőbíró, a csőszöket és a falusi

² L. id. m. I. A közigazdaságról, 128. oldal.

szolgákat. Csak az ő munkájával és költségén építtetnek és tartanak fenn a *közutak*, ő állítja az *újoncokat*, ő viseli a *hadiadó* terhet és a házipénztár minden kiadását. A zsellér pedig, akinek a belsősegen kívül nincs egyebe, 32 napszámot szolgál és egy rénes forintot fizet.

Berzeviczy korában már nem állt fenn a röghöz kötöttség, mert II. Józsefnek a szabad költözésről szóló rendelkezéseit az 1791. évi novelláris törvény is visszaállította. Most már szerzeményeinek is annyiban ura, hogy gyermekeire örökül hagyhatja s azok nem létében végrendelkezhetik, de hagyatékának egyharmada a földesurat illeti, aki végrendelet hiányában az egésze igényt tarthat. De a jobbágytelek és tartozékai az úr tulajdona, aki azokat tőle elveheti és másoknak adhatja. Közhivatalt nem viselhet. A saját nevében idegenek, annál kevésbé földesura ellen pert nem indíthat. Ügyeiben és vétkei felett a földesúr ítélkezik még akkor is, ha abban ő az érdekelt fél.

Berzeviczy kiszámítja, hogy az egésztelkes jobbágy összes terhei akkori pénzértékben kifejezve 255 rénes forint 28 krajcárt tesznek ki. Ezzel szemben egy jobbágyi egésztelek feltételeesen 1000 rénes forintot ér (ő maga megjegyzi, hogy ezt az összeget még szabad földért sem adná meg senki, annál kevésbé a felsorolt kötelezettségekkel megterhelt földért), amely tőkének a szokásos 6 százalék kamathozadéka csak 60 forint lenne. De a paraszt iparkodása 180—200 forintot hoz ki belőle, azonban még így sem éri el a felsorolt kiadásokat. Ennélfogva a paraszt a szolgáltatások fedezetét egyedül különös szorgalma által szerezheti meg, amelyet azonban csak *jobbágyi munkakörén kívül* értékesíthet, pl ha bér munkát vállal, üzletet csinál, fuvaroz, vásznat készít stb. Ezért van, hogy az ország legtermékenyebb vidékein is, ha nincsenek meg ezek a kereseti alkalmak, az adóhátralékok a legnagyobbak és a parasztok élete csak tengődés.

Körülhélül ez volt a parasztság helyzete az 1848-i felszabadulás előtti években is, hiszen a jobbágyfelszabadításnak egyik szívs, megfélemlíthetetlen harcosa, a paraszt szülőktől származó *Táncsics Mihály* hasonló helyzetről számol be emlékirataiban. Tulajdonképpen Táncsics volt Magyarország dolgozó népének, elsősorban a parasztságnak első igazi harcosa a politikai irodalomban. Ekkor már gróf *Széchenyi István* is követelte a reformokat, de Táncsics vele is vitába szállt s hangoztatta, hogy Széchenyi tervei semmit sem segítenek mindaddig, amíg a rendi társadalom meg nem szűnik és a jobbágyságot fel nem szabadítják. Minden írásában a jobbágyfelszabadítás, a köztehveriselés és a szabad sajtó érdekében szállt sikra s emiatt többször ítélték el hosszabb börtönbüntetésre. A „*Nép szava Isten szava*” című munkájában is a parasztság társadalmi állapotáról elmélkedik s így ír: „Ti, paraszt testvéreim, semmit se törődjete ezen elnevezéssel. Az egész ország javára mi, parasztok teszünk legtöbbet ... Mi, magyar parasztok az eredeti ősmagyaroknak ivadéka vagyunk.” A *Kossuth* köré csoportosult reformnemzedéknek ezeket mondta: „A múlt országgyűlésen a törvényhozók kimondták, hogy mi parasztok is szerezhetünk tulajdon földet. Ha kedvünk volna tréfálni, azt kérdeznők: csúfolni akartak-e bennünket a törvényhozók, amikor határozták, hogy mi szerezhetünk föld-

birtokot? Igen, mi, *koldusok* tulajdon birtokot szerezhünk... Kevés szóban fejezzük ki óhajunkat, mi ebből áll: mi *örökvált-ságot* akarunk ..., hogy a *robot* és *dézma eltöröltessék* ... Mint-hogy Isten bennünket akaratunkon kívül s tudunk nélkül terem-tett s e földre helyezett, nem pedig a levegőben mutatott szá-munkra helyet, itt e földön akkora darabhoz, amennyi éltetünk fenntartásához szükséges, természeti jussunk van ...”

Táncsicsnak ez az álláspontja visszatükrözi az 1848 előtti parasztság hangulatát, egyben pedig magyarázatul szolgál arra, miért került ellentétbe a földkérdésben a forradalmi kormánnyal is. Népszerűsége azonban olyan nagy volt az országban, hogy egyszerre három helyen megválasztották követnek a nemzet-gyűlésbe.

A felszabadulás után

Eddig a telkes jobbágy és zsellér társadalmi helyzete nagyjá-ban egyenlő volt. Az egyforma jogi és társadalmi állapot mellett nem is lehetett szó a parasztság osztálytagozódásáról. Ez a ketté-hasadás csak a felszabadulás után következett be, amikor a telkes jobbágy tulajdonosává lett az általa művelt földnek, míg a hazát-lan zsellérek nemcsak hogy földet nem kaptak, hanem több helyen még a közös legelőből is kizárni akarták őket. Ez természetesen a gyakorlatban nem sikerült mindenütt, mert a közlegelők felosz-tásáig mindig hajtottak oda jószágot a birtoktalanok is. Pedig ekkor már az alföldi mezővárosokban nagyszámú zsellérség élt. *Szentesen* például 1848-ban a lakosság egyharmada zsellér volt.³ Ezek az örökváltás hasznából mitsem nyertek, csak a jobb jövő reményével, *országos telepítésnél* majdan tekintetbe vétellel hite-gettük őket. Nem akarunk itt kitérni azokra a társadalmi és osztályharcolokra, amelyek az úrbériség felemás, tétova és egy-oldalú felszámolása miatt robbantak ki az ország különböző vidé-ken — magyar és más nemzetiségű lakosság között egyaránt —, csupán annak megállapítására szorítkozunk, hogy nemcsak a birtoktalan zsellérek, hanem a jobbágytelkek birtokosai is elége-detlenkedtek az úrbéri kapcsolat megszüntetése folytán végre-hajtott birtokrendezéssel és a volt földesurak kártalanításával. Ezeket különben már az 1853. és 1854. évi császári nyílt parancs-csők rendelkezései alapján hajtották végre. Majd véglegesen, az alkotmány helyreállítása után hozott 1871. évi LIIL te. rendezte a kérdést.

Az úrbériség megszüntetése után eleinte a viszonyok igen kedvezően alakultak a birtokos parasztságra nézve. Ép ez időben kezdődik a gabona ára emelkedni, s hosszabb ideig általában emelkedő irányzatot követett. Ez viszont a még akkor nagykiter-LEDÉSŰ legelők feltörésére és a termőföld jobb művelésére és kihasználására ösztönözte a gazdákat. A kedvező gazdasági viszonyok folytán a földbirtokos- és bérlőosztály igen jó helyzetbe jutott, s az akkor még alacsony földárak és olcsó bérletek lehetővé tették a vagyonszerzést, ha a szorgalom és takarékoság mellé a szerencse is szegődött. Ez a kedvező helyzet mintegy három évtizedig tartott. Viszont a zsellérség is kárpótlást talált az úrbéri rendezésnél ért sérelmeire a meginduló vasútépítési és folyam-

³ Ecseri Lajos: Az alföldi munkáskérdés, 1898.

szabályozási munkálatoknál ölért, aránylag jó kereset révén. Ekkor alakult ki az Alföldön a parasztságból egy számszerűt nem nagy, de igen öntudatos réteg: a *kubikosság*.

Szociális feszültség csak a múlt század 80-as éveiben kezd mutatkozni, aminek közelebbi okai főként a mezőgazdasági válság, másrészt a kubikmunkák csökkenése voltak, ezenkívül pedig a vagyontalan rétegek szaporodása is hozzájárult a helyzet rosszabbodásához. Ez a szaporodás nem csupán természetes linódon jött létre, hanem a birtokos parasztság egy részének proletársorba való lecsúszása által is. A 90-es években már nemcsak a kubikmunka csappant meg, de a mezőgazdaságban is kevesebb volt a munkaalkalom. Ezidőben kezdik alkalmazni a mezőgazdasági gépeket úgy az uradalmak, mint a nagyobb parasztagazdák. A mezőgazdaságban addig ismeretlen munkanélküliség súlyos társadalmi bajokat okozott. Minden munkabér, úgy a kubik-, mint a szakmány- és napszámber is csaknem a felére szállott a réginek. Ezek a tünetek váltották ki az első *agrárszocialista mozgalmakat*, amelyek főfészke Békés, Csanád és Csongrád megyékben volt.

Azok, akik abban az időben tanulmányozták az alföldi szegény parasztság mozgalmának okait (Gaál Jenő, Rubinek Gyula, Bernát István, Ecséri Lajos, Vadnai Andor stb.), többé-kevésbé megegyeznek abban, hogy a bajok az *aránytalan birtokmegosztásból* erednek, amelyhez hozzájárulnak még: a *közterhek aránytalansága*, a *külterjes gazdálkodásból* származó *munkahiány*, az *uzsora* és *robot* a részesföldek után és a *szociális gondoskodás hiánya*. Már ezidőtájt sürgetik egyesek az *Alföld csatornázását*, s ezzel kapcsolatosan az *intenzív gazdálkodást*. Mások a mezőgazdasági terményeket a helyszínen feldolgozó *nagyipar* meghonosítását javasolják, amely a munkahiányon egyszerre segítene, de másrészt ezt veszély esnek tartották, mert elvonná a munkáskezet a földbirtokosoktól akkor is, amikor arra égető szüksége van. A *földhöz juttatás* kérdését azonban valamennyien csak kerülgetik, bár egyöntetű a vélemény, hogy a *földszerzés nehézsége a legfőbb baj*. Egy bérlőosztály megteremtését javasolja az egyik szakértő. A *telepítés* ts szóba kerül¹, de szerintük a munkást ez nem érinti, mert telepítvényes csak olyan lehet, akinek némi vagyona már van

De évről évre emelkedik a *kivándorlottak* és a városokba, valamint az ipari gócpontokba költözötteknek a száma.

Osztályöntudatos parasztság

Az első agrárszocialista mozgalmak a *szociáldemokrata* alapon szervezkedett *ipari munkásság* mozgalmától nyertek eszmei lendületet és gyakorlati irányítást. A mozgalomban résztvevők többnyire a kubikos és napszamos munkásokból, kisebb részben a törpebirtokos félproletár rétegekből kerültek ki és csak elvéve szegődött oda egy-két középparaszt. Vezető tisztségre legtöbb helyen törpebirtokosok vagy kubikosok kerültek, részben magasabb intelligenciájuk, másrészt viszonylag függetlenebb anyagi helyzetük következtében. Már a mozgalom kezdetén *önképzőkörök* alakítására törekedtek, de ez nem mindenhol sikerült, mert az alapszabályok jóváhagyásával nem nagyon siettek a

ami miatt nem egy helyen zavargások is keletkeztek, mert a türelmetlenebbek a helybeli hatóságot okolták a jóváhagyás kérésé miatt. Ez megint okot adott a hatóságnak arra, hogy a kormánynál kieszközölje a *kivételes állapot* elrendelését, ami egyben jelentette az egyesületi élet felfüggesztését is. Mégis, a századfordulóra annyira lecsillapultak a kedélyek, hogy alig volt jelentősebb község az Alföldön, ahol nem alakult ilyen helyi egyesület jóváhagyott alapszabályokkal. Később ez sem elégítette ki az igényeket, ezért az ipari munkások országos szakmai szövetsége mintájára megalakult a *Földmunkások Országos Szövetsége*.

Az egyesülésre és szellemi fölemelkedésre törekedő szegény parasztság szellemi tápláléka az akkor még hetenként egyszer megjelenő *Népszava* pártlap és más szocialista füzetek voltak. A később megindított *Földművelő, Földművelők Szaklapja, Világ-szabadság* és *Szabad Szó* című lapok szintén nagy szerepet vittek amozgalom fejlesztése és a földmunkásság nevelése terén.

A 90-es évek elején még a szociáldemokrata párt évi kongresszusa volt az a fórum, ahol a földmunkások elmondták panaszait és követeléseiket. Később már külön földművelőmunkás-kongresszust is összehívtak. Az 1896. évi IV. pártkongresszus határozatban kimondta: „Örömmel üdvözli a földművelőmunkások kongresszusának eszméjét, amelynek egyúttal az is feladata leendő, hogy a földmunkások bensőbb viszonyaival foglalkozzék, s erre nézve határozatot hozzon. Szükségesnek tartja egyúttal a kongresszus, hogy ott egy lehetőleg egységes *program*, állíttassék össze a földmunkások követeléseiről, amelynek segítségével lehetővé tétessék a földművelőnép életviszonyainak javítása.” E határozat után rá egy éven belül két kongresszust is tartottak a földmunkások, egyiket *Budapesten*, másikat *Cegléden*. A budapesti kongresszus a gazdasági követelések során a nyolcórás munkaidő elvi fenntartása mellett egyelőre *12 órás munkaidőt* javasolt. Követelte továbbá az *átaljtás munkák megszüntetési-, a robot eltörlését és a túlmunka külön díjazását. A munkásvédelem és szociálpolitika tárgyalásánál követelték a betegsegélyezés kiterjesztését a földműveléssel foglalkozó férfi- és nőszemélyekre, valamint a gyermekekre is. Az öregségi és rokkantbiztosítást, amelynek terhét a földadóba kell beszámítani.* (Érdekes, hogy éppen így oldották meg a múlt évben a mezőgazdasági munkások öregségi biztosításának fedezetét.)

Politikai jogok megszerzése tárgyában is állított fel követeléseket a kongresszus, mégpedig:

1. Az általános, *egyenlő, titkos választási jogot* minden 20 éven felüli állampolgár számára, nemre, vallásra, nemzetiségre, foglalkozásra és vagyonra való tekintet nélkül.

2. A teljes sajtó-, egyesületi és gyülekezési szabadságot.”

A ceglédi kongresszus határozatai nagyjában ugyanezek voltak, azzal az eltéréssel, hogy *elvetnek* minden szociálpolitikai és munkásvédelmi reformot, mert a földművelőmunkásoknak csak egy segítségük van: „*ha felosszák a nagybirtokokat és behozzák a progresszív adót*”. (A mozgalomnak ez a szárnya akkor már kiválni készült a szociáldemokrata pártból.)

Ugyancsak a szociáldemokrata földmunkásmozgalomból fejele ki az *Achim L. András* vezetése alatt megalakult *Független*

Szocialista Parasztpárt, mely azonban csak 1906-ban kezdeti országosan szervezkedni, s ez évben hozta nyilvánosságra programját. Áchim ugyan már 1904-ben kezdett szerepelni az országos politikában, amikor először választották meg képviselőnek Békéscsabán újjászervezett szociáldemokrata programmal. Korai, tragikus halála azonban egyúttal pártjának halálát is jelentette, mint minden olyan mozgalom, amely egy „vezér” személyéhez van kötve. Pedig a ha borúelőtti időkben ez lett volna az egyetlen osztályöntudatos parasztpárt, amely egyesíteni tudta volna a kiscgazdák és a vagyontalan földmunkások osztályának tekintélyes tömegét egy olyan program alapján, amely nem volt kifejezetten szocialista, de erősen baloldali, radikális és szociálisan haladó irányú. Követelte az általános titkos választójogot, a *10.000 holdnál nagyobb birtokok megváltását és hosszú lejáratú kisbérletekké való átalakításukat, létszámminimumot és progresszív adózást, a parasztság érdekképviseleti szerveinek kiépítését, új mezőgazdasági munkástörvényt, teljes sajtó- és szólásszabadságot, az Alföld csatornázását és a közigazgatás reformját.*

Ugyancsak ebben az időben indult útjára *Nagyatádi Szabó István* mérsékeltbb *kiscgazdapártja*. Más talajból, más viszonyokból csirázott ki, mint a már említett mozgalmak, tehát más volt a lényege és más a frazeológiája. Programja, mint az egykorú más polgári pártoké, nagyobb súlyt helyezett a közjogi tusakodásokra, mint a szociális követelésekre. De ez is öntudatos parasztpártnak indult, ha egy későbbi súlyos történelmi korszakban el is vesztette eredeti zamatját.

A parasztság és az általános választójog

1905-ben a szociáldemokrata pártnak már évtizedes választójogi harc állt a háta mögött. De az általános választójog gondolata már ekkor benne élt nemcsak az ipari munkásság, hanem a parasztság millióinak a lelkében is. A paraszttömegek számára pedig, amelyek a társadalmi élet minden területén leginkább érezték kirívó jogtalanságukat, néni lehetett közömbös a választójog kérdése. Hiszen a cenzusos választójog éppen a magyar parasztság tömegeit zárta ki a jogok gyakorlásából. Ebben az évben *forduló ponthoz érkezett a választójog ügye* Magyarországon.

Eddig a választójogért való harcot egyedül a szociáldemokrata párt vívta hősiessé kitartással magárahagyatottságában. Az általános választójog követelése csupán a szociáldemokrata kongresszusokon és sajtóban, valamint a fővárosi „és vidéki népgyűléseken hangozott föl. Nehéz helyzetben végezte a párt ezt a feladatot, hiszen mindeztideig rendőri felügyelet alatt állt. Most azonban a koronás király által kinevezett *Fejérváry-kormány vállalta az általános titkos választójog törvénybe iktatását.* Ennek az érdekes, de a magyar történelemben nem meglepő fordulatnak az előzménye így történt:

A király — bizonyára nyomós külpolitikai okok miatt — a *katonai létszám fölemelését* tette a magyar országgyűlés egyik feladatává. Az ellenzéki pártok azonban ennek ellenében a *magyar vezényleti nyelv* bevezetésének követelését állították föl. Viszont az uralkodó féltette a *hadereg egységét* ennek teljesítésétől, s a

a vezérleti nyelv kérdésében nem volt hajlandó semmiféle alkudozásba belemenni. Ehhez meg is volt a törvényes alapja, mert az 1867. évi XII. te. 11. §-a szerint mindaz, ami az egész hadseregnek egységes vezérletére, vezényletére és belsejére vonatkozik, öfelsége által intézendőnek ismertetik el". A parlamenti ellenzék, amely évtizedeken át meddő közjogi szörszálhasogatásban élte ki ellenzékiességét és sem programja, sem parlamenti munkája nem árulta el, hogy az ország dolgozó népének, a munkásság és parasztság szociális, gazdasági és egyéb nagy problémáinak megoldásához valami érkeke lett volna, most felkötötte kardját és parlamenti obstrukciót folytatott. Évekig tartó huzavona és meddő parlamenti szócsata után a király báró *Fejérváry Géza* darabont testőrkapitányt nevezte ki miniszterelnökké azzal a feladattal, hogy a *korona és a parlament között a békét létrehozza* s így a többségi pártból alakulandó kormány vállalja a katonai javaslatokat. Fejérváry bevette kabinetjébe belügyminiszternek *Kristóffy Józsefet*, akinek első miniszteri ténykedése volt a *szociáldemokrata párttal szemben addig gyakorolt rendőri felügyeletet megszüntetni*. Egyidejűleg pedig nyilvánosságra hozta kibontakozási javaslatát, mely nem volt más, mint az *általános választójog bevezetése*. Ezzel vélte letörni a közjogi harcot és egyben lerakni az ország új, demokratikus politikai alapjait. Kibontakozási javaslatához a király is hozzájárult.

Közben pedig koalícióba tömörültek mindazok a politikai tényezők, akik a demokratikus átalakulásnak ellenzői voltak. A kormány ellen a vármegyéket is megmozdították, ellenállásra szervezték meg az egész közigazgatást. Az antidemokratikus erők dühe leginkább Kristóffy ellen irányult, aki a választójogi tervezetet kidolgozza. Ez a tervezet a választói jogosultságot a 24 éves korhatárhoz és az írni-olvasni tudáshoz kötötte, titkos- szavazással. Ha ez akkor, a világháború kitörése előtt 9 évvel megvalósulhat, más irányt szabott volna az eseményeknek. Mert lehetővé tette volna, hogy a parasztság és munkásság normális időkbén képviselői útján bekapcsolódjék az államélet irányításába s politikai iskolázottságra tegyen szert.

Kristóffy javaslata különösen a magyar parasztságra nézve jelentett volna sorsfordulatot, mert a régi cenzusos választójog főként ennek az osztálynak a tömegeit zárta ki a jogokból. S a régi, több nemzetiségű Nagy-Magyarországon éppen a magyarságra lett volna kedvezőbb, mert az akkori cenzusos 1,048.976 választó közül a magyar faj 56.2%-kal volt képviselve, míg Kristóffy javaslata szerint 2,964.207 választónál a magyar faj Kvótája 61.5%-ra emelkedett volna. Ennek jelentőségét ösztönösen érezte is a magyar parasztság zöme, mert amikor Kristóffy a választójog kérdésében nehéz harcot vívott a koalíciós pártokkal — amely koalícióban benne voltak a 48-as párt, a klerikális néppárt és a konzervatív mágnások mellett még *Vázsonyi Vilmos* demokrata pártja is —, a mezőgazdasági proletárság és a törpebirtokos parasztság Kristóffy mellé állott. Falusi parasztagitátorok naplementekor tarisznyájukat vállukra vetve, gyalogosan jártak he a falvakat, osztogatták és magyarázták az általános választójogról szóló röpiratokat.

„Gyün Kristó — mondogatták a paraszt proletárok —, hozzá a szövény embör jogát.”⁴

A parasztságot egyébként nem érdekelte az uraknak a királylyal való perpatvaruk, sőt érzésben inkább a király mellett állottak, mert ősi ösztönük tartja, hogy kell lenni egy legfőbb „csósz”-nek, aki, ha kell, megvédi is őket.

Kristóffy kitartott választójogi javaslata mellett még akkor is, amikor /. *Ferenc József* — részben az osztrák államférfiak tanácsára — elállott ettől, hogy a koalíciót kibékítse. Mindenesetre keményebb harciosa volt a nép jogoknak, mint a későbbi dunántúli kisgazda vezér, aki 20 évvel utána elkövette azt a baklövést, hogy a háborús összeomlás után már az első nemzetgyűlésen nem sietette a választójog törvénybeiktatását, majd amikor a második nemzetgyűlés vette tárgyalás alá a kérdést, lemondott a parasztság titkos választójogáról. Kristóffy bukása hősie, egyéni bukás volt, melynél az eszme sértetlenül maradt az utódokra, emiatt azonban egy nagy feladatra hivatott, de ennek betöltésére képtelen parasztpárt süllyedt el a nagy politikai súlylyesztőben.

A parasztság erkölce és helyzete a világháború után

Régi igazság, hogy olyan nagy világégés, mint ami 1914-19-ig szemünk láttára, sőt részvételünkkel lefolyt, megváltoztatja az emberek gondolkodását, erkölcsét s egyéb tulajdonságait. Ezen a téren is a parasztság ment keresztül a legnagyobb változáson, mert azelőtt legfőljebb egyes, merészebb, vállalkozó szellemű egyedei hagyták el ősi lakóhelyüket, hogy „szerencsét próbáljanak”, mint a népmesékben van. A világháborúban azonban tömegeivel dobálta a sors a parasztságot is széjjel a nagy világba. Ez tágitotta ismeretkörét. Azután a háború alatt látottak: itthon, a fronton, a fogságban, a garnizónokban, mindenütt volt valami olyan esemény, ami figyelmét felkeltötte és gondolkodásra készítette. A jó és rossz példa esetleg befolyást gyakorolt felkavart lelkiüetére. Szerencsére a jó megmaradt benne, ha visszatért foglalkozásához, míg a rossz csak átmeneti volt. Általában véve pedig a paraszti lélek gyűlöli a rombolást és pusztítást. Ha elő is fordult 1918-19-ben, hogy a harcterről, vagy fogságból hazatért katonák inzultáltak falusi zsidó kereskedöket, papokat, vagy jegyzöket, ez nem a paraszt, hanem a háború lelke volt. A zsidókban — ha hajlamos volt ilyen gyűlöletre — nem a vallást vagy a fajt gyűlölte, hanem az árurejtegető kereskedöt, vagy az uzsorást. A most divatos nacionalista fajmozgalmak, antiszemita heccék semmi hatással nem voltak a paraszttömegekre. A nyilasok frázisaira legfőljebb néhány lecsúszott, úgynevezett úri-paraszt, tönkrement gazda és kupecparaszt reagált. Bizonyítja ezt az is, hogy amikor a nyilaskeresztes pártok megkezdték a vidéki agitációt és szervezkedést, a központi kiküldöttek mindig először az ilyen lecsúszott egzisztenciák után érdeklödtek, akiknél¹ többnyire sikert is értek el, míg a józan parasztság legfőljebb megbotránkozott szokatlan viselkedésükön és beszédeiken. Alapjában véve a parasztság sohasem volt olyan értelemben nacionalista, mint a középosztály. Ez a megállapítás egyébként áll más nem-

⁴ L. *Kristóffy*: Magyarország kálváriája 203. oldal.

zetbeli parasztságra is. Ellenben gyűlöli a durva igazságtalanságot. A szegény falusi szatóccsal vagy házalóval nincs semmi baja, együtt érez vele és azt mondja, ha ezek nem volnának, kitől pénzelné a szegény ember, hiszen ezek szedik össze a tollat, rongyot, csontot. Viszont a gazdagabb zsidót az urak közé sorozza. Egy parasztvárosban gyűlés volt, s a szónokok tüzes szónoklatokkal keltek ki a zsidók ellen, akik szerintük minden bajnak okozói. A gyűlésről hazatérő napszámosok egymás között vitatták a hallott szónoklatokat, amikor egyikük igen helyesen találta el a kérdés magvát ezzel a megjegyzéssel: „Nem tudom, hogy miért beszélnek most az urak olyan nagy hangon a zsidók ellen, hiszen a zsidók is csak urak, mint ők.”

A világháborús évek utáni időkben az volt a látszat, mintha a parasztság kieickélt volna régebbi helyzetéből. Egyszerre „divatba jött” a parasztság. És tényleg, ott láttuk az országos politika homlokterében a *kisgazdapártot*, mint a nemzetgyűlés legnagyobb pártját, kisgazda miniszterekkel és államtitkárokkal. Néhány mágnás, bankár és egyéb tekintélyes férfiú is csizmát húzott, belépett a pártba és kisgazdapárti programmal került be az első nemzetgyűlésbe. Hamarosan kitűnt azonban, hogy mindez csak a napi politikának múló divatja volt.

Az egyoldalúan tájékozódott fővárosi lapokban gyakran olvasható volt ezidőben, hogy milyen jómód van a falvakban. A gazdák hét vármegyére szóló háromnapos lakodalmat tartanak, ha fiuk vagy lányuk házasodik. Zongorát vásárolnak, uraskodnak, mert nem tudnak mit kezdeni a sok pénzzel. Hát volt is benne valami. Tényleg volt abban az időben a parasztságnak ilyen rétege, mégpedig azok, akik a háború alatt fölmentést kaptak s a jó konjunktúrában megszírosodtak. Fölmentést azonban csak olyan gazdák kaphattak, akiknek legalább 20-30 holdnyi földjük volt. S a jó konjunktúra még a háború után is tartott néhány évig. A kisparasztság egy része, mikor a harctérről hazakerült, még élvezte ezt az állapotot, főleg ha itthon ügyes, gondos és élelmes feleség és munkabíró családtagok helyálltak a gazdaságban. De mit kezdhetett a szegényebb napszámos, cseléd és kubikosréteg a jó konjunktúrával! Hiszen neki nem voltak termelőeszközei, s amikor még keresni lehetett volna, ő a fronton volt.

A való helyzet ez volt: Parasztbirtok sem a háborúban, sem utána parlagon nem hevert. Akik odavoltak és hazatértek, nyomban munkáihoz láttak. A jelzalogteher már ekkor jórészt eltűnt a nagy- és kisparasztbirtokról. Az adó még akkor nem volt nagy. A jobbmódúak közül, különösen a fölmentettek, valóban milliomosokká lettek. Építkezésük, viseletük, szokásaik megváltoztak, már nem a régi fajta parasztkocsi elé fogták a lovakat, hanem hintót csináltattak, amelynek még ma is *Nagyatádi-kocsi* a neve. Ámde a falusi nép nagy tömege, az, amely a világháborúban a legnagyobb véráldozatot hozta, a törpebirtokos, napszámos, kubikos, gazdasági cseléd-réteg még nagyobb nyomorúságba esett, mint azelőtt a „rég jó világban”, amikor még azt óhajtotta: „bár csak jönne egy nagy háború, azután majd jobb sora lenne a szegény embernek, mert az a baj, hogy sokan vagyunk”. Hát el is jött, sok szenvedéssel és csalódással. De most már visszakívánták

⁵ Ld. Szeberényi: Parasztkok a világháború után.

a régi jó idöket, mórt a saját bőrükön érezték, hogy „rossz üzlet a háború”. A kommün után, amikor a drágaság napról napra emelkedett, a földmunkásság igen nehéz helyzetbe került, meri keresete ennek (arányában nem emelkedett. 1920-ban az ország különböző vidékéről beszerzett adataim alapján kiszámítottam, hogy a korona inflációja következtében a földmunkás készpénzkeresete tizenkétszerese volt az 1918. évi keresetnek, ezzel szemben a készpénzkiadása *huszonháromszoros*, de csak azért, mert 1920-ban a békeévekhez képest cukorból 20 kg helyett csak 2 kg-ol. lekvárból 10 kg helyett csak 1 kg-ot, teljes férfióltöny helyett csak pár inget, egyéves süldő helyett csak választási malacot vehetett a keresetből. A közszükségleti cikkek ára ekkor már a sónál 50-szeres, paprikánál 250-szeres, ecetnél 83-szoros, fehérneműnél 200-szoros, cémánál 250-szeres emelkedést ért el.⁶ Ezt a drágaságot azonban nem érezte meg a jómódba került zsírosparaszt és középbirtokos osztály, amelynek egyes tagjai bevonultak a városba, földjüket kiadták szegényebb bérlőknek, mert kisholdanként 3-4 q búza haszonbért kaptak érte.

A háború után úgy külföldön, mint hazánkban földreformot hajtottak végre. Sajnos azonban, nálunk volt „Európa legmérsékeltebb földreformja”, amely alig változtatott birtokmegosztási viszonyainkon, sőt »azt lehet mondani, nemhogy erősítette volna a parasztosztályt, hanem gyengítette. Pedig sehol sem volt olyan indokolt egy radikális földreform, mint Magyarországon. 1920 óta 1939-ben most már az *ötödik törvényt hozták* ugyan a földbirtokpolitikai kérdések rendezéséről, de még mindig csak a kezdet kezdetén vagyunk vele.

A 30-as évek elején egy súlyos mezőgazdasági válság veteti véget a földbirtokos osztály anyagi jólétének. Ismét bekövetkezett a parasztság, sőt a középbirtokos rétegek eladósodása. A kormányzatnak kellett közbelépnie, hogy a bajok ne fejlődhessenek katasztrofálissá és különféle állami akciókkal — persze a *fogyasztók* megterhelésével — sikerült is megállítani a veszély lavináját. A mezőgazdaság pusztító veszedelmét azonban újra csak a szegény parasztság szenvedte a legnagyobb mértékben, amely a nagy munkanélküliség és évekig tartó hallatlan alacsony munkabér tényében jelentkezett.

A történelmi hűség okából le kell itt szögeznünk, hogy a szociáldemokrata párt mutatott rá elsönek a mezőgazdasági problémák jelentőségére és a súlyos válság okaira abból az alkalmából, hogy 1930. évi kongresszusán behatóan tárgyalta a mezőgazdaság nagy kérdéseit és felállította *agrárprogramját*. Pár év múlva jelentkeztek az úgynevezett „*falukutatók*”, akik néhány komoly, értékes könyvvel (Erdei, Fed a, Kerék) gazdagították agrárpolitikai irodalmunkat.

A parasztság jövője

Igen, a jövő: ez érdeklí a parasztságot és minket is, akik bele-születtünk a parasztsorsba, de valami véletlen folytán elmenekültünk onnan némileg szabadabb és emberségesebb világba. Hiába tettük; a parasztsorsot megtagadhattuk, de nem az osztályt. Valami nosztalgia mindig él bennünk, de nem azért, hogy újra

⁶ L. Takács József: Mezőgazdasági munkáskérdés 1921-ben.

nyakunkba vegyük a parasztelelet igáját, hanem bizonyos elvont az, amely nem engedi, hogy teljesen áthasonuljunk.

És ha közéjük megyünk, vallatóra fog egy belső szózat: miért van neked jobb ruhád, jobb lakásod, rendezett munkaidőd, viszonylag több szabadságod és nagyobb társadalmi megbecsülésed, mint testvéreidnek? Ha megbetegszel, nyomban orvost hivathatsz, ha megrokkansz, van reményed, hogy Intézetedtől némi járadékot kapsz; ha szellemi táplálékra vágyó, ezt is kielégítheted. De:

Hol vagyon Ábel, a te atyádfia?” Ha mint szegény parasztot más irányba lök egyéni sorsom, tegyük fel, meggazdagodott zsíros paraszt lett volna belőlem, bizonyosan nem vallatnának ilyen kétségek, mert azzal nyugtatnám meg lelkiismeretemet, amivel ők: „Ennek így kell lennie, ezt így rendelte az Isten”.

Három évvel ezelőtt olvastam Veres Péternek egy írását, amelyben többek között a parasztság jövőjéről is szó esik. Ezeket írja: „Az alföldi parasztságnak mint ilyennek, jövője nincs...” „Az ízlés átalakulás révén a testi és szellemi alkat változásán keresztül bizonyos korcsulást idéz elő, vagyis nem igazi munkássá változik át, hanem koldussá és szolgává, testi és lelki nyomorékká.”⁷ Megdöbbenett akkor ez a pesszimizmus és még ma sem hiszem, hogy ez a jövő várna a parasztságra. Ellenben hiszek a *társadalmi fejlődésien* és vallom azt, hogy a parasztság, amely annakidején a rabszolgától átvette a társadalomfenntartás nagy szerepét, egyszer szintén a múlté lesz, hogy átadja helyét a jövő földmunkásának, amely már *nem lesz paraszt*. Már ma is csak a múltja él benne tovább, de csak azokban az országokban, ahol a feudalizmus csökevényeit még nem sikerült eltüntetni. De vessük tekintetünket nyugatra, vagy még inkább északra. Ott már nem paraszt a földművelő. Vannak országok (Dánia, Norvégia, Svédország stb.), amelyekben *a politikai és gazdasági demokrácia annyira teljes, hogy ott a parasztság is teljesen egyenlő a társadalom többi osztályával életmód, műveltség, lakás, higiéné, ruházat és kultúrélet tekintetében*. Mi hozta ezt létre? Egy hosszabb fejlődési folyamat, melynek előzménye, hogy ott a parasztság mintegy három évszázaddal hamarabb szabadult fel, mint nálunk. Ma már *ezekben az országokban nincs nagybirtok*. Amíg nálunk ma még egyes agrárpolitikai írók nagyképpen arról vitatkoznak, hogy egy mélyreható földreform esetén mennyivel csökken a terméseredmény, milyen veszélyben lesz a városok élmezése, de legkivált milyen katasztrófa kerülgeti a földműves parasztságot, addig például Dánia kisgazdái nemcsak önmagukat látják el bőséges élelemmel, hanem országuk városain kívül a nagy világvárosoknak is ők az ellátói. Emellett olyan kultúréletet élnek — gardák, munkások, béresek egyaránt —, hogy az Európa keleti és déli részein élő parasztság sorsát össze sem lehet hasonlítani az övékével. Országuk vezető politikusait, tudósait és művészeit jórészt ez az erőteljes földművesréteg termelte ki magából.

Tudnunk kell azt, hogy a parasztság középkori és mai értelemben nem volt mindig és léte nem Istentől van, hanem társadalmi harcok hozták létre. Évszázadok kellettek hozzá, hogy belekényszerítsék a számára kijelölt szolgálatba, s ugyancsak évszázadok teltek el, amíg a társadalom belénevelte a paraszti erköl-

⁷ L. Veres Péter: Az Alföld parasztsága 87. oldal.

esőt. Ma már kezdi ezt a belénevelt erkölcsöt levetkőzni, mert is érzi, hogy fölösleges teher ez neki is, meg a társadalomnak is. S ha majd eljut odáig, akkor már nem lesz paraszt, még akkor sem, ha ez a név rajta marad.

Hinnünk kell abban, hogy a magyar parasztság élőt is olyan jövő áll, amelyben ma az északi polgárisult parasztság él. Dó hogy oda juthassunk, ennek előfeltétele a gazdasági és politikai demokrácia, mert csak ez teszi lehetővé erős, független és kiegyensúlyozott földművesosztály kialakulását.